

ESKİ ASUR ve ANADOLU'DA KAŞŞUM GÖREVLİSİ

Hasan Ali ŞAHİN*

Bilindiği üzere, M.Ö. II. bin yıl başlarında Eski Asur Devleti ile Anadolu Beylikleri arasında bir antlaşma yapılarak, Asurlu tüccarlar, Anadolu şehirlerinde ticaret yapma imtiyazı elde etmişlerdir. Asurlu tüccarların, Anadolu'da varlığından haberdar olduğumuz kraliyet saraylarının ihtiyaçlarını karşılamak şartıyla ticari imtiyaza kavuşmuş oldukları anlaşılmaktadır. Böylece, Asurlu tüccarlar pek çok Anadolu şehrinde yerleşmek suretiyle başta kalay olmak üzere sarayın ihtiyacı olan diğer mamul ve hammaddeyi sağlamışlardır.

Asurlu tüccarlar yerleştikleri şehirlerde yerli beyden aldıkları imtiyaz gereği, serbestçe ticaret yapabilmekte, aralarındaki davaları kendi mahkemelerinde çözmekteydiler. Asurlu tüccarların Anadolu'daki temsilcilerinin olduğunu bilmekteyiz. Her şeyden önce, onların kurdukları *karum* teşkilatı bulunmaktadır. Burası bir tür ticaret odası görevini üstlenmiştir. Tüccarlar buraya vergi ödemekte ve mallarını depo etmektedirler. Ayrıca, faiz oranları, tartı ve ölçülerin de kontrolünü bu daire yapmaktadır. Tüccarların aralarındaki antlaşmazlıkların çözümünde yine bu dairenin devreye girdiği görülmektedir.

Kaşşum "Anadolu'da yüksek dereceli bir memur" ¹ "bir kült görevlisi" ² olarak , yorumlanmıştır. Ancak, belgelerimizde, *kaşşum* adı verilen bu şahısların pek çok fonksiyonunun bulunduğunu görmekteyiz. *Kaşşum* memurunun resmi bir dairesi bulunduğu, vergi aldığı, tapınakta görevli olduğu ve kendisine ticari mal emanet edildiğini ve *hamuştuluk* görevini üstlendiğini gösteren belgeler mevcuttur. Şimdi bu belgeler ışığında *kaşşum*'un görevleri ve yetkileri üzerinde durmak istiyoruz.

* Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi,
KAYSERİ.

¹ CAD, K, s.292b-3.

² AHw, s. 906.

Kaşşum Dairesi,

Kaşşum'un resmi bir sıfatı bulunduğu ve bir dairesinin olduğunu anlıyoruz. Bu bağlamda Asurlu tüccarlar aralarındaki bazı anlaşmazlıkların bu dairede çözüldüğünü görüyoruz. Söz konusu bir belgeden³ *Manuki-Aşşur*, *Şu-Bēlum* ve *Ennam-Aşşur* isimli üç Asurlunun şahitler tuttukları ve *kaşşum* dairesinin bunlarla ilgili hüküm verdiği anlaşılmaktadır. Bir başka belgede⁴ ise, *Mama* şehrinde *Aba* isimli *kaşşum*'un evinde 91 top kumaşla ilgili olarak, hesap yapıldığını okuyoruz.

Asur şehrinde ve Anadolu'daki koloni merkezlerinde mahkemelerin tapınak içerisinde kutsal bir mekan olan *hamrum* odasında yapıldığı bilinmektedir. Anadolu ve Asur'daki tapınaklarda *kaşşum* adı verilen bir özel odanın varlığını bilmekteyiz. Bu mekan Anadolu'daki *Anna* tapınağında bulunduğu gibi Asur'da da *Aşşur* tapınağında yer almaktaydı⁵. *Kaşşum* Kültepe'de bulunan *Asur Kralı Irişum*'un kitabesinde geçmekte ve mabet avlusu olarak tercüme edilmektedir⁶. Anadolu'da bulunan *Anna* tapınağını kralın da ziyaret etmiş olduğu görülmektedir⁷. Kralın tapınağı ziyaretinde bu odaya girdiği anlatılmaktadır. *Hurri* tanrısı olarak bilinen *Anna*'nın Anadolu, Suriye ve Asur'da yaşayan *Hurrilerce* tapınım gördüğünü belirtelim. Böylece, bu tapınak ve bu kültün Asur halkınca bilindiği ve bu yüzden de onun adına düzenlenen bayram gününü tüccarların vade tespitinde kullandıklarını biliyoruz. Ayrıca, bir belgede Tanrı *Aşşur*'un huzurunda, Tanrı *Anna*'nın huzurunda ve kralın huzurunda yemin edecektir ifadesinden bu tanrıların yerli beylerle Asurlular arasındaki antlaşmalarda yemin tanrısı olarak karşılıklı değiştirilmiş olmaları da mümkündür. *Kaşşum*'un resmi bir görevli olduğu ve onun dairesinde ya da mabedin bir bölümünde, tüccarların meselelerini hallettikleri görülmüyor.

Kaşşumların Vergi Aldığı Şehirler;

Kaşşumlara genellikle *Kaniş'in* doğusundaki şehirlerde yapılan ödemelerden bahsedilmektedir. Bunlardan biri yukarıda bahsettiğimiz, *Mama* şehridir. Masraf listesi olarak adlandırdığımız

³ Kt. b/k 144 B.

⁴ AKT II, 34.

⁵ Kt. 83/k 164.

⁶ B. Landsberger-K. Balkan, "Asur Kralı Irişum'un 1948'de Kültepe'de Bulunan Kitabesi", *Belleten*, C. VIX. S: 54 s. 171-217, Ankara 1950.

⁷ S. Çeçen, "Yerli Kralların Mabetleri Ziyareti ve Çıkan Neticeler", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, s. 119-124, Çorum 1998.

ve çeşitli ödemelerin yapıldığını gösteren bir belgede⁸ 1 *şeql* gümüş *kaşşum* memuruna ödenmiştir. *Mama* şehrinde *kaşşum* memurunun bulunduğunu ve bu şahsın Asurlu tüccarlardan vergi aldığını ve onların aralarındaki anlaş-mazlıkları da hallettiğini görüyoruz.

Asurlu tüccarların krallık saraylarına ödemiş oldukları *nishatum* vergisinin aynı zamanda *kaşşum* görevlisi tarafından da alındığını görmekteyiz. Buna örnek teşkil eden bir belgede ise⁹, “*senin ölçünle Timelkia'dan gelen kumaşlardan kaşşum memuru vergi alacağını söylüyor*” denilmektedir. Söz konusu olayla ilgili bir başka belgede ise¹⁰, “*Onun iki çuvalına karşılık, ½ şeql 22 ½ ŞE gümüşü nishatum vergisi olarak kaşşum'a verdim*” ifadeleri yer almaktadır.

Bir evlenme belgesinde¹¹ “*Tanrı Aşşur'un mabedinde belgeye kaydettiğimiz hamuştuma ait 4 ½ şeql gümüşü kaşşum'un nishatum vergisi olan 6 ½ şeql gümüşü katip karşılayacak*” denilmektedir.

Kaşşum görevlisinin atından bahseden bir belge de bulunmaktadır¹². *Şu-Bēlum İşma-Adad ile Ale* isimli şahısları dava ettiği bir mahkeme zabtında, “*Hurumhaşim şehrinde görevli olan kaşşum'un atının parasına biz kefiliz*” denilmektedir. *Hurumhaşim* şehri Asurlu tüccarların geçtikleri *Asur-Kaniş* arasında bir yerde bulunuyordu. Muhtemelen buradan geçerken *kaşşum* görevlisinden aldıkları bir atın parasının ödenmesini burada davacı olan şahıs istemekte ve diğer Asurlu da bunu ödeyeceğini belirtmektedir. Davayı ise, *Upe wabartumu* karara bağlamıştır.

Belgelerimizde geçen *kaşşumların* çoğunun *Kaniş*'in doğusundaki şehirlerle ilgili olduğundan bahsetmiştik, bunun haricinde bir belgede Tuz gölünün kuzeyine lokalize edilen *Wahşuşana* şehrinde yapılan çeşitli harcamaların yanında, 5 *mana* bakır *kaşşum* memuruna ödenmiştir¹³. *Timelkia* şehrinde ayrılarak gidilen bir yer olan *Kipitta* şehrinin *kaşşumundan* da

⁸ CCT 5 30 A. 1-3: 1 GÍN KÙ.BABBAR *i-na Ma-a-ma i-na kà-ši-im a-dí-in..*

⁹ Karaduman 1994, h/k 117.

¹⁰ Kt. a/k 1181.

S. Bayram-S-Çeçen, “6 Neue Urkunden Über Heirat und Scheidung aus Kaniş”, *Archivum Anatolicum*, S.1, s. 1-12, Ankara 1995.

¹² AKT III, 56.

H. Sever “Kültepe Metinlerine Göre Birtum Kelimesinin Yeni Anlamı”, *X. T.T.Kongresi'nden ayrışım*, Ankara 1990, s. 469-479.

bahsedilmektedir¹⁴. Burası da muhtemelen *Kaniš*'in doğusunda olması gerekir.

Kaşsumlar özellikle *Kaniš*'in doğusundaki şehirlerle ilgili olarak görülmektedir. Bu bölgede harcamaların kalayla yapıldığını bilmekteyiz. Bu cümleden olmak üzere, *kaşsumlara* da kalay olarak ödeme yapıldığını görmekteyiz. Bir belgede 17 ½ *šeqel* kalay *Kurumasu* isimli *kaşsum*'a ödenmiştir¹⁵. Bir diğer belgede yine *kaşsuma* kalay ödenmiştir¹⁶. Bir masraf listesinde¹⁷ *kaşsuma* ve eşine ödenen az miktardaki kalaydan bahsedilir. Burada *Šihwa*'nın kralına ve saraya verilen kalaydan da söz edilmektedir.

***Kaşsum*'a Ticari Malın Emanet Edilmesi**

Belgelerimizde, *kaşsum* görevlisine ticari malın emanet edildiğini görmekteyiz. Daha önce tüccarların *kaşsum* dairesinde hesap yaptıkları gibi bir belgeden¹⁸ de anlaşılacağı üzere ticari malı emanet olarak *kaşsum* memuruna bıraktıkları görülmektedir. Belge bir masraf listesi olup, *Širun* şehrinin *rabisumuna* ve *kaşsumuna* ödenen paradan da bahsedilir. *Hurumhašim* şehrinde ticari malın *kaşsuma* teslim edildiğini belirten bir belge¹⁹ de bulunmaktadır. Belgeden diğer birkaç şehirde de ticari malların bırakıldığı anlaşılmaktadır.

¹⁴ Kt. i/k 5; 5-11; C. Günbatı, "Yeniden İşlenen Bir Kültepe Tablcti", **Belleten** C.LI, S: 199, s. 1-10, Ankara 1987.

¹⁵ CCT 1 26 B. 10-15: 10 ŠUNIGIN 2 1/3 ma-na 1/2 GIN2 i-na Ta-ra-ki-im-ma A-ni-na-a iš-qūl a-ha-ma 17 1/2 GIN2 AN.NA a-na kà-šī-i ku-ru-ma-sú a-dī-in

¹⁶ CCT 5 44 C, 1-3.

¹⁷ Kt. c/k 441. 5 1/2 GÍN AN.NA a-na kà-šī-i ša ku-nu-kam 2 1/4 GÍN AN.NA a-na ki-ra-nim 1 1/2 GÍN AN.NA a-na DAM kà-šī-im 6 1/2 GÍN AN.NA i-na ša-du-im a-na ma-sú-e 7 du-ul-ba-tim 1 mu-lu-ha-am ú sà-he-er-tám 5 GÍN AN.NA a-na DAM A-du ru-ba-im ša Šī-ih-wa 5/6 ma-na AN.NA a-na É.GAL.lim ša Šī-ih-wa 2 GÍN AN.NA a-na GAL-a-nim 3 GÍN AN.NA a-na na-pá-hi-im 2 GÍN AN.NA a-na ki-ra-nim 15 GÍN AN.NA a-na kà-šī-im ša Šī-ih-wa 1/2 ma-na 5 GÍN AN.NA a-na mu-qá-ri-bi₄-ni mi-ma a-nim i-na e-ra-bi-<a> a-dī-in

¹⁸ VS 26 148; sà-he-er-tám a-na kà-šī-im ša Šī-ru-un a-dī-in GÍN AN.NA a-na ra-bi₄-šī-im ša Šī-ru-un a-dī-in

¹⁹ Kt. c/k 216; 10: 5 du-ul-ba-tim ú sà-he-er-tam a-Pá-na-kà 5 du-ul-ba-tim ú sà-he-er-tám i-Hu-ma-hi-im a-na ÉN.LÍL-ba-ni 1/3 ma-na URUDU a-šar e-ma-ru-ni i-zi-zu-ni i-Hu-ma-hi-im 15 GÍN URUDU i-Zu-ur-zi-im 1/2 ma-na URUDU a-ma-sú-im ša A-šī-hi-im 1/2 ma-na LÁ 1/2 GÍN AN.NA 10 du-ul-ba-tim ú 2 šē-mi-šu i-li-pi-im İ.SAG ú sà-he-er-tám a-na É.GAL.^{im} 5 GÍN AN.NA 5 du-ul-ba-tim ú ma-la i-li-pi-im İ.SAG ú sà-he-er-tám a-na kà-šī-im i-Hu-ru-um-ha-šī-im.

Kaşşum'un Hamuštumluk Görevini Üstlenmesi

Eski Asur takviminde 5 günlük bir hafta ve bu hafta boyunca görevli olan iki kişiyi belirtmek üzere *hamuštum* terimine Kültepe metinlerinde rastlamaktayız. Eski Asur iktisadi yapısında vâde tespitinde bu terim sıkça geçmektedir. Yine zamanı belirtmek için yıl (*limum*) ay (*warhum*) ve hafta (*hamuštum*) senetlerde belirtilmekteydi. *Hamuštumların* görev süreleri ile ilgili olarak çeşitli yorumlar yapılmıştır. B. Landsberger²⁰ “beş günlük bir hafta” olarak, J. Lewy²¹ ise, önce yılın 1/5’i sonra da 50 günlük bir dönem olacağını belirtmiştir. K. Balkan²² ise, tüccarların daha önceden *hamuštumların* kim olacağını bildiklerini belirterek özellikle, Kt. c/k 387 nolu metinde geçen “*ištu hamuštım ša Pušu-ken adi hamuštım ša Elama à Kurub-Ištar 22 hamšatum illikma*” ibaresini kanıt olarak sunmaktadır. Buna benzer belgede²³, “*ištu hamuštım ša kaššim adi hamuštım Naram-ZU à Hannanim 30 hamšatum illikama*” şeklinde geçen ibareden, *kaššum*’un da bu görevi olağanüstü bir durumda devralmayıp, bilakis ne zaman görev yapacağını belli olduğunu görmekteyiz.

Belgelerimizde geçen “*ištu hamuštum ša kaššim ša qati PN*” ibaresinden *hamuštumların* görevinin bitiminden itibaren bu görevi *kaššumun* devralmak suretiyle yürüttüğü anlaşılmaktadır. *Kaşşumların* genellikle bu görevi *Allanatum* ayı olan Asur takviminin son ayında yaptıkları dikkat çekmektedir. Ay isimlerinin belirtildiği sekiz belgeden beşinde *Allanatum* ayında²⁴, birinde *belti ekallim*²⁵ ayında, birinde *Sibum*²⁶ ayında, birinde *Tiınatim* ayında, birinde ise, *ša kinatim* ayında²⁷ *kaššum* bu görevi üstlenmiş bulunmaktadır. *Kaşşumların* muhtemelen artık aylarda bu görevi üstlenmiş olmaları mümkün gözükmemektedir.

*Kaşşumun hamuštumluk yaptığı bir belgede*²⁸, *Allanatum* ayında *limum Akutum* isimli şahıs olarak görülmektedir. Aynı şekilde

²⁰ B. Landsberger, *OLZ* 1925, s. 232

²¹ J. Lewy, *EL* 39, 6

²² K. Balkan, “Old Assyrian Week” *AS* 16, s. 159-174, Chicago 1965.

²³ Kt. n/k 1145.

²⁴ *PRAG* 427; *CCT* 1 5B; Kt. c/k 33; Kt. c/k 601; Kt. 90/k 109; *CCT* 1,2-3;

²⁵ Kt. 90/k 109.

²⁶ Kt. c/k 601.

²⁷ Kt. b/k 665: *iš-tu ha-mu-uš-ti-im ša ka-ši-im ITU.KAM ša ki-na-tim li-mu-um ša qa-ti l-na-a*

²⁸ *CCT* 1 11B

kašum'un *Ennanum*'dan devralarak *hamuštumluk* yaptığı *Allanatum* ayında bu defa *limum ša qati* ifadesi geçmektedir. Toplu kayıt belgesi olduğu anlaşılan CCT 1, 2-3 metninde *limum ša qati* olarak geçmesi ilginçtir. Zira bu belgede *Akutum*'dan sonra gelen *limum*'da zikredilmiştir. Dolayısıyla, *Akutum*'dan sonra gelen *limumun* bilinmesi durumunda halen *limum ša qati* ifadesinin geçmesi, ayrıca aynı yıl ve aynı ayda bir şahsın hem *limum* hem de *ša qati limum* diye geçmesi, bu yılda *Allanatum* ayına ikinci bir ay ilave edilmiş ve bu yüzden ilave ayda, *limum ša qati* ifadesinin kullanılması zorunluluğu doğmuş olabilir. Belgede, borçlular da farklı şahıslardır. Bu aydan sonra gelen ve bu mali yılın ilk ayı olan, *Belti-ekallim* ayında ise, *hamuštumlar* görevlerini sürdürmektedirler²⁹. Benzer bir belgede³⁰ ise yine, *Allanatum* ayından önce görev yapan iki *hamuštum* görevlerini *kaššuma* devretmişlerdir. *Limum* ise *Ahmarši* olup, *Šarru-ken*'in 24. yılı M.Ö. 1890 yılına tekabül eder. Muhtemelen *Idi-Aššur*'un *limumluk* yaptığı yıl olan *Šarru-ken*'in 26. yılının *Tiinatim* ayında ise, yine *Laqep* ile *İli-alim* isimli şahıslardan sonra *kaššum* görevi devralmıştır³¹. *Aššur-damiq*'in *limumluk* yaptığı yılda, *Tiinatim* ve *Kuzali* aylarında *hamuštumluk* yapan *Idi-Aššur* ve *Ikunum* isimli şahısların *Allanatum* ayında görevi *kaššum*'a devrettikleri anlaşılmaktadır³².

Kaššum memurunun *hamuštumluk* görevini üstlendiğine dair birkaç belge daha vardır ki, bunlardan birinde ay adı ve *limum* adı bahsedilmez³³. Diğerinde ise yalnızca *Kaššum*'un devraldığı

²⁹ CCT 1 2-3: 42 *ma-na* 1 GÍN KÙ.BABBAR *ša-ru-pá-am i-še-er Ah-ša-lim* DUMU *Bu-zu-ta-a* ù *A-šur-ta-ak-lá-ku* DUMU *A-lá-hi-im* ^dEN.LÍL-*ba-ni* *i-šu iš-tù ha-muš-tim ša Lu-zi-na a-na* 46 *ha-am-ša-tim i-ša-qú-lu šu!-ma! lá iš!-qú-lu* 1 GIN2.TA *a-na* 1 *ma-na-em i-na* ITU.KAM *šf-ib-tám ú-sú-bu* ITU.KAM *be-el-té-É.GAL* ^{lim} *li-mu-um ša qá-tí A-guš-tim*

³⁰ PRAG 427: 2/3 *ma-na* 8 GÍN LÁ 22 1/2 ŠE KI *A-lá-hi-im* ù *Š[a-li]m* ^dIM *iš-tù ha-muš-tim ša qá-tí Lá-qé-ep [ú] İ-lí-a-lim* ITU.KAM *a-lá-na-tim li-mu-um Ah-mar-ši a-na* 45 *ha-am-ša-tim i-ša-qal [x+]* 3 2/3 *ma-na* KI *Lu-lu* DUMU *A-zu-a [iš]-tù ha-muš-tim ša kâ-š[í-i]m ša qá-tí Lá-qé-ep* ù *İ-lí-a-lim li-mu-um Ah-mar-ši*

³¹ PRAG 427: 15 1/2 *ma-na* 9 1/2 GÍN KI *La-[]* ^dŠu-^dIlaprat *iš-tù ha-muš-tim ša kâ-š[í-im] ša qá-tí Lá-qé-ep* ù *İ-lí-a-lim* ITU.KAM *té-i-na-tim li-mu-um l-d[í-] a-na* 40 *ha-am-š[a-tim] i-ša-[qal]*

³² Kt. c/k 33: 10 *ma-na* KÙ.BABBAR *š[a-ru-p]á-am i-še-er A-šür-DU*₁₀ ù *A-mur-^dUTU A-šür-be-el-a-wa-tim i-šu iš-tù ha-mu-uš-tim ša kâ-š[í-im] ša i-qá-tí l-dí-A-šür* ù *İ-ku-nim ilš-qé-ú* ITU.KAM *A-la-na-tim li-mu-um A-šür-SIG*₅

³³ ICK I 40 B.}: 1 1/2 *ma-na* *kaspam ša-ru-pá-am i-še-er Ta-i-a Kâ-ma-li-a* ù *Nu-nu A-šür-ma-lik i-šu iš-tù ha-mu-uš-tim ša kâ-š[í-im] a-na* 15 *ha-am-ša-tim i-ša-qú-lu*

hamuštum'un adı yer almaktadır³⁴. Bir diğer belgede³⁵ ise, sadece *Kaššum*'un *hamuštumluğundan* bahsedilir.

Belgelerimizde, *kaššumların*, *Belti-ekallim*, *Sibum*, *Tiinatim* ve *Allanatim* aylarında *hamuštumluk* yaptıklarını görmekteyiz. Asur takviminde hem bir haftayı hem de bu hafta içerisinde görev yapan şahsı belirten *hamuštum*'ların 7 günlük bir haftanın 6 gününde görev yaptıklarını ve 7. günde yani *šapattum* denilen günde ise, *kaššumların* bu görevi üstelenmiş olduğunu kabul edebiliriz. Buna göre, On iki ay olan Asur takvimimin 8 ayı 4 hafta yani 28 gün iken, geri kalan 4 ay 5 hafta yani 35 gün etmektedir. Böylece, ay yılı ile güneş yılı arasındaki zaman farkı da ortadan kalkmaktadır. Zira buna göre 1yıl toplam 364 gün etmektedir. Belgelerimizde geçen *hamuštumların* ayların kaçınıcı haftasında görevli olduklarını belirtmemektedirler. Bu yüzden aynı ayların diğer haftalarında *hamuštumlar* görevlerini ifa ederken, söz konusu ayların son haftalarında *kaššumların* bu görevi üstlendikleri anlaşılmaktadır. Böylece, *kaššumların* *šapattum* denilen 7 günlük haftanın son gününde ve *Belti-ekallim*, *Sbum*, *Tiinatim* ve *Allanatim* aylarının son haftalarında bu görevi üstlenmişlerdir diyebiliriz. Bir *hamuštum* listesi olduğu kabul edilen AKT II 13 numaralı belgenin de, bir yıllık değil de bir buçuk yıl boyunca *hamuštumluk* yapan görevlilerin listesi olması gerektir. Zira 12 ay boyunca 4'er haftadan 48 haftada 96 kişi, 6 ay boyunca 24 haftada 48 kişi olmak üzere toplam 144 kişi *hamuštumluk* görevini üstlenmişlerdir diyebiliriz.

Kaššum* Görevlisinin *šapattumluğ

Asur monolojilerinde 7. 14. 19. 21. 28. günleri artık günler olarak kabul eder. Herhangi bir devrin resmi takvimlerinde bunu göremeyiz. *Babilde* ayın 15. günü *šapattu* diye adlandırılır. Bu sözcük, "Ayın kalan günü" olarak bilinir³⁶.

Kültepe metinlerinde, *kaššumların* *šapattumluk* görevinden bahsedilmektedir. Belgelerimizden birinde³⁷, *istu hamuštum ša kaššum ša qati A.DINGIR šapattum illikma kaspam ilqe; "kaššumun PN'den sonra ki hamuštumluğundan itibaren šapattum geçecek ve parayı*

³⁴ ICK I 9: 1 *ma-na* KÜ.BABBAR *ša-ru-pā-am i-šé-er A-ta Ša-at-A-na a-šī-tū-šu ũ Ha-nu me-er-i-šu A-šur-ma-lik i-šu iš-tū ha-muštum ša kâ-šī-im ša qā-ū En-na-Sū-en₆ a-na 4 ha-am-ša-tim i-ša-qū-lu*

³⁵ Kt. c/k 797; 5-8: *istu hamuštum ša kaššim ana a hamšatim išaqqal*

³⁶ Langdon, *Babylonian Menologies and TheSemitic Calenders*, s. 90, London 1935.

³⁷ Kt. a/k 1055.

alacak” denilmektedir. Diğer bir belgede ise, *2/3 mana kaspam sarrupam 1/3 mana amaram iser Dadania Aššur-imitti išu ištu šapattim ša kaššum ½ šeḡel 1. ITU.KAM sibtam ussab*”, “*2/3 mana saf gümüſü 1/3 mana Amurru cinsi gümüſü Dadania borçludur, Aššur-imitti alacaktır, kaššum’un şapattuluğundan itibaren, ayda ½ šeḡel faiz ilave edecek*” sözleri yer almaktadır. Eski Asur takviminde, *limum ve hamuštum* gibi *šapattum*’da belli bir dönemi içermektedir. Ancak, *limum ve hamuštumda* olduğu gibi bu dönemde görevli olan bir *šapattum* memurundan bahsedilmeyip, bilakis *kaššum* memurunun bu süre içinde görev yaptığı anlaşılmaktadır. Şayet *šapattum* 15 günlük bir süre ise, o zaman her yıla ilave edilen 15 günlük sürede bunlar görev yapmaktadırlar. Eğer her ayın 7. 14. 21. ve 28. günleri artık günler olarak kabul edilirse, yine bu günlerde *Kaššumlar šapattumluk* görevini üstlenmişlerdir diyebiliriz.

İsimleri Bilinen Kaššum Görevlileri

Mama şehrinde bulunan *kaššum* görevlisi *Aba* isimli bir şahıs olup, Asurca bir isim taşımaktadır³⁸. Diğer bir *kaššum* görevlisi ise, *Tumana* isimli şahıstır³⁹. *Tumana* isimli bir başka şahıs ise, hazinedar (*rabi-massartim*) unvanıyla şahit olarak gözükmektedir. Bu şahsın yerli olduğunu kabul edebiliriz⁴⁰. Aynı isimli şahsın birkaç belgede yine şahit olarak geçtiğini görmekteyiz⁴¹. Bu belgelerde geçen *Tumana* isimli şahıslar yerlidir. Ancak bir başka belgede *İphurum*’un oğlu olarak geçmekte ve Asurlu olduğu kesinlik kazanmaktadır. Bu belge⁴² aynı zamanda *Hamuštumların* bir listesi olarak bilinmektedir. Dolayısıyla, burada geçen şahsın muhtemelen *hamuštumluk* görevini üstlenmiş bulunan *kaššum Tumana* olabilir. Eğer *hamuštumların* 5 gün süreyle görev yaptıklarını kabul edersek, Asur takviminin 10. ayının ilk haftasında bu görevi üstlenmiştir diyebiliriz. *Tuli* isimli şahsın *kaššum* görevlisi olduğunu bir belgeden öğrenmekteyiz⁴³. Bir başka belgede ise, belgede *Kurumasu* isimli şahsın *kaššum* görevlisi olduğunu öğrenmekteyiz.⁴⁴

³⁸ AKT II, 34.

³⁹ KTK 96; 11;

⁴⁰ TMH 1. 18 D; IGI Tü-ma-n[a ...] GAL ma-øa-ar-[im]

⁴¹ Kay 300; PRAG 513

⁴² AKT II, 13.

⁴³ Kl. a/k 825.

⁴⁴ CCT 1 26 B. 13-15: ŠUNIGIN 2 1/3 ma-na 1/2 GIN2 i-na Ta-ra-ki-im-ma A-ni-na-a iſ-qúl a-ha-ma 17 1/2 GIN2 AN.NA a-na kà-ſi-im ku-ru-ma-sú a-dí-in

Sonuç olarak, hem yerli hem de Asurlu şahısların *kaşşum* olarak görev yaptıklarının bilinmesi, bu kurumun her iki ülkede de varlığının bir kanıtı olsa gerektir. *Asur*'da tanrı *Aşşur* mabedinin bir bölümünün *kaşşu* diye anılması, Anadolu'da *Anna* tapınağında bir özel odanın aynı adla anılması ve *Kaniş*'in doğusundaki yerleşim birimlerinde bu görevlinin bulunması, bu kurumun *Hurrilere* ait olabileceğini göstermektedir. Zira Asur halkı içinde pek çok *Hurrili* bulunmakta ve Asurlular *Hurrilerle* Sami toplulukların karışımından meydana geldiği için, *Hurrilere* ait bazı kurumlarında halen *Asur* toplumunda geçerli olması mümkündür. Bu yüzden yerlimi yoksa Asurlumu diye tereddüt ettiğimiz pek çok konunun aydınlığa kavuşmasında *Hurri* unsurunun göz önüne alınması gerektiğini düşünüyoruz. Ayrıca, şunu da gözden uzak tutmamak gerekir ki, *kaşşum*larından bahsedilen şehirlerin, *Mama* ile *Wahşuşana*'yı bir tarafa bırakırsak, küçük yerleşim birimleri olduğunu ve şehirlerde Asurlu tüccarların bir kolonisi (*kārum* ya da *wabartum*) bulunmadığını anlıyoruz. Bununla birlikte Asurlu tüccarların bu şehirlere mal getirdikleri, sarayların ihtiyaçlarını karşıladıkları görülmektedir. Bu durumda, Asur Devletinin, *kārum* veya *wabartum* bulunmayan bu şehirlere birer *kaşşum* tayin etmek suretiyle, bu şehirlerle ticaret ilişkileri bulunan tüccarların işlerini kolaylaştırmak ve kral nezdinde bunların bazı haklarını korumak istemiştir diyebiliriz..

Kaşşumların ayrıca, *Asur* takviminde önemli bir görevi de yerine getirdikleri bilinmektedir. Bu görev, haftanın 7. gününde, *şapattumluk* görevi ve 5 hafta süren aylarda ise *hamuştuumluk* görevidir.

KISALTMALAR LİSTESİ

AHw	W. von Soden, Akkadisches Handwörterbuch, Wiesbaden 1965.
AKT I	E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, Ankara Kültepe Tabletleri Ankara 1990.
AKT II	E. Bilgiç-S. Bayram, Ankara Kültepe Tabletleri II, Ankara 1995.
AKT III	E. Bilgiç-C. Günbattı, Ankaraner Kültepe-Texte, (FAOS B-3) Stuttgart 1995.
AS	Assyriological Studies, Chicago.

- CAD The Assyrian Dictionary of The Universty of Chicago.
- CCT 1 Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum, Part I-5.
- EL G. Eisser-J. Lewy, Die altassyrischen Rechtsurkunden vom Kültepe, Mitteilungen der Vorderasiatisch-Aegptischen Gesellschaft 33 und 35. Leipzig 1930-35.
- ICK 1 B. Hrozný, Inscriptions Cuneiformes du Kültepe I, Praha 1952.
- ICK 2 L. Matouš, Inscriptions Cuneiformes du Kültepe II, Praha 1962.
- Karaduman 1994 A. F. Karaduman, 1956'da Bulunan Çeşitli Kültepe Vesikalarından Anadolu'nun Tarihi, İctimai ve İktisadi Meseleleri Hakkında Çıkan Neticeler. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara 1994.
- Kay. Text Kayseri Müzesinde Bulunan Yayınlanmamış KültepeTabletleri.
- KTK N.B. Jankowska, Klinopisnye Teksty iz Kjultepe Sobraniiah, SSSR Moskova 1968.
- PRAG K. Hecker- G. Kryszat, Kappadokische Keilschrifttafeln aus den Sammlungen der Karlsuniversität Prag, Prag 1998.
- TC 3 J. Lewy, Tablettes Cappadociennes troisieme serie Musee de Louvre, Paris 1935.
- TMH 1 J. Lewy, Die Keilschrifttexte aus Kleinasien, Texte und Materialien der Frau Professor Hilprecht Collection in Jena, Leipzig 1932.
- VS 26 K. Veenhof - E.K. Brandt, Vorderasiatische Schriftdenkmaler der Staatlichen Museen zu Berlin, Heft XXVI, Altassyrische Tontafeln aus Kültepe Texte und Siegelabrollungen, 1992.